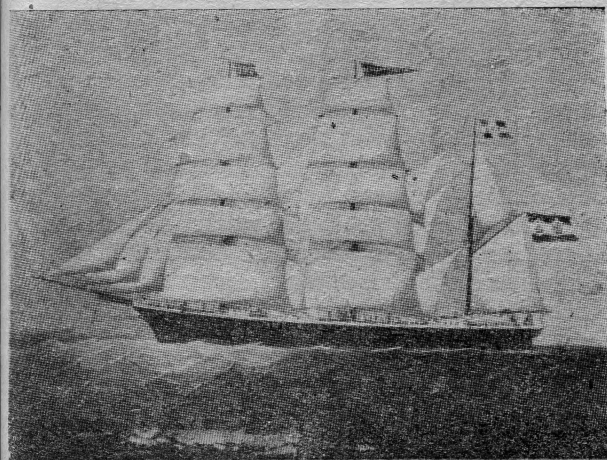

Pomorski život kadeta Vlaha Fagioni

BRUNO MORAVEC

U autobiografiji »Moj život«,¹ pod naslovom »Život pomorca«, ocrtao nam je Vlaho Bukovac najtamniji odsječak svoje mladosti: nevjerojatna poniženja i zlostavljanja, što ih je, kao šesnaestogodišnje dijete, doživio na barku »Osmi dubrovački«,² s kojim je »ne nadajući se ničemu od budućnosti«, pošao u svijet »da ne bude na teret svojim roditeljima.

I ako je taj »dobri, lijepi i siromašni Vlaho iz Cavtata«, kako ga naziva I. Vojnović u predgovoru spomenute autobiografije, već kao šestogo-

»Osmi dubrovački«

dišnje dijete mrčio po knjigama, oponašajući što god bi naslikana vidio, sve i ako je, malo godina zatim, već slikao male sličice i prodavao djeci za jedan krajcer, a za vrijeme svog nezaslužnog zatočenja u oporavilištu na »Otoku srca«, na školskoj tabli kredom slikao glavu Georga Washingtona, i ako je napokon, kao kadet bio ponio sobom na put dvije kutije boja sa kistovima, — ipak mu, kako sam priznaje, ni na kraj pameti nije bi-

lo, da se odmetne u umjetnike, već je dobrovoljno preuzeo težak teret mornarskog života sa čvrstom odlukom, da po izvršenoj praksi položi ispit za »škrivana«, a onda kasnije, bude li sreće i za kapetana.

Dok se Bukovac u svojim uspomena iz djetinstva čudi, da se nijedno njegovo dijete ne spomigne prvih godina života, mi se upoređujući njegove uspomene iz pomorskog života sa autentičnim arhivskim podacima, divimo piscu-umjetniku, što nam je poslije 50 godina onako vjerno opisao strašnu borbu, koju je kao mladi kadet i kamarot vodio sa »strašilima mora, neba i ljudi«.

U arhivu Dubrovačkog pomorskog društva, sada pohranjenom u Pomorskom muzeju u Dubrovniku,³ sačuvana je čitava korespondencija kapetana Antuna Kravića, zapovjednika barka »Osmi dubrovački«, pa ćemo ovdje iz tih pisama i ostalog arhivskog materijala iznijeti sve ono što ima veze sa mornarskim životom Vlaha Bukovca, da bi tako utvrdili vjerodostojnost njegova kazivanja, popunili praznine u njegovoj autobiografiji i konačno ispravili neke neznatne netočnosti.

Time se i »Naše more«, kao glasilo Kluba pomoraca u Dubrovniku, odužuje uspomeni svog nesuđenog druga a našeg slavnog slikara prigodom stogodišnjice njegova rođenja.

Dana 27. X. 1871. godine potpisao je lučki poglavar A. Borelli Pomorsku knjižicu broj 768, kojom se Vlaha Fagioni, sinu Augustina, rođenom u Dubrovniku 1855. godine, a nastanjenom u Cavtatu, dozvoljava plovidba za vrijeme od tri godine,⁴ a već 31. X. bio je mladi Vlaho ukrcan na barku »Osmi dubrovački«, koji je 12. IX. iste godine bio porinut sa društvenog brodogradilišta u Gružu.

Jedno popodne, kako kaže Bukovac, a zapravo 31. X. odjedrio je »Osmi« prazan put Carigrada.

Zapovjednik barka bio je trideseosamgodišnj

da se prvom brodu dade ime: Zagreb, a drugom: Biograd, te da bi se tim tamošnjim glavničarima dalo podstreka, da svoj novac ulože u dubrovačke brodove. Pošto je taj zaključak izazvao nezadovoljstvo kod nekih dioničara, od kojih su neki u tom zaključku nazirali političke motive, to je na idućoj sjednici, na prijedlog Nika Bjelovučića zaključeno, da se prvi brod prozove: Beč, a drugi: Biograd. Međutim je na sjednici od 19. VII. 1870. god., konačno odlučeno, da se svi društveni brodovi prozovu rednim brojevima, da bi se tako svim prijateljima društva oduzelo svako oruđe, kojim bi mogli rovariti protiv društva.

³ Arhiv Dubrovačkog pomorskog društva je sada sređen i popisano.

⁴ Pomorska knjižica Vlaha Fagionia, pohranjena je u Pomorskom muzeju u Dubrovniku. Vlaho Fagioni je svoje prezime ponasio po nagovoru Meda Pucića malo prije svog odlaska u Pariz, 1877. god.

¹ Vlaho Bukovac: »Moj život« — Za štampu priredio Božo Lovrić, Zagreb, 1918. Izdanje »Književnog Juga« s predgovorom Iva Vojnovića.

S ovim zagrebačkim izdanjem nije Bukovac bio zadovoljan, jer je redaktor Božo Lovrić na mnogim mjestima odstupio od izvornog rukopisa.

Zato je, na molbu auktora, Marko Car priredio novo, popunjeno izdanje, koje je 1925. godine objelodanila Srpska književna zadruga sa predgovorom i tumačenjima Marka Cara. (Kolo XXVIII, br. 186).

U ovom izdanju glava o Bukovčevom pomorskom životu ima izvorni naslov: »Trbuhom za kruhom«.

² Bark »Osmi dubrovački«, jedan od trinaest jedrenjaka Dubrovačkog pomorskog društva, osnovanog 1869. godine, sagrađen je na društvenom brodogradilištu u Gružu 1871. godine. Zanimljiv je historijat imena ovih jedrenjaka! Na društvenoj sjednici od 8. X. 1869. bio je, poslije duga raspravljanja, prihvaćen većinom glasova prijedlog Rafa Pucića, predsjednika Upravnog odbora,

kapetan Antun Kravić,⁵ Dubrovčanin, nastanjen u Mlecima, iskusan pomorac, koji je svoju pomorsku karijeru započeo kao mornar na pelješkoj navi »Madre Mimbelli« pod zapovjedništvom kap. Nikole Župe.

Bukovac je na brodu obavljao službu »kamarota« skupa sa Petrom Pavišićem, sinom carinskog činovnika u Ercegovome. »Ja i moj drug Pavišić«, piše Bukovac, »izmjenjivali smo se u poslu. Bili smo marljivi i nastojali da ugodimo našim kapetanima. Pri otvaranju jedara pokazivali nam mornari kako se vežu jedra i kuda da pri poslu nogu stavimo i za koji konop rukom da se uhvatimo. Na taj način naučili smo imena svih konopa, kao i njihovu upotrebu i sve ostale mornarske vježbe«.

Kad je Antun Casilari, koji je mladog Vlaha kroz osam mjeseci spremao za pomorsko zvanje, bio zadovoljan njegovim teoretskim znanjem, tad moramo vjerovati da je i praktične mornarske vježbe uspješno vršio.

Pa ipak, kako će mo kasnije vidjeti, kapetan Kravić nije pokazivao naročitu sklonost prema mladom kadetu.

Prvu skicu kapetanova značaja dao nam je Bukovac u opisu pogibije nekog jastreba, što ga je kormilar Tomo Marović uhvatio na »papa-

figu«, a kapetan mu nožicama izbio oči i vezanih nogu bacio u more.

»Škrivan i svi mi« piše Bukovac, »gledasmo to barbarstvo s velikim gnjušenjem, ali kapetanu nije nitko smio pisnut. Od tada mi je jasno bilo, da me sreća ne čeka s takvim besćutnim čovjekom«.

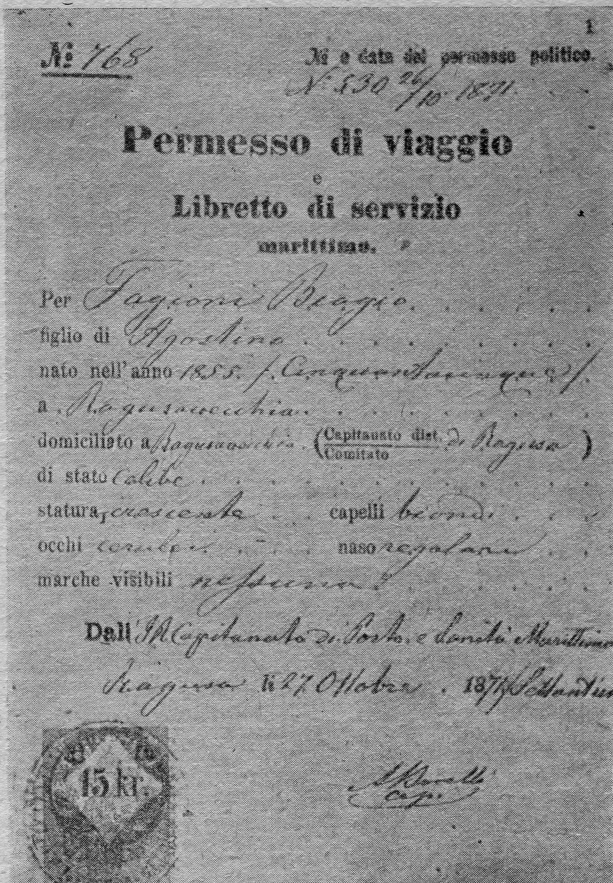
S bočnim vjetrom a pri mirnom moru »Osmi« je na putu za Carigrad jedrio 10 milja na sat. Izvan Jonskih otoka bilo je more dosta uzburkano, a jaki promjenljivi vjetrovi nezatno oštetili jedra.

Dana 23. XI., dakle za dvadeset i tri dana, stigao je »Osmi« u Carigrad a odatle, poslije tri dana, otputovao za Odesu.

»Kad se približismo Odesi«, priča Bukovac, »naši konopi, jedra i cijeli brod bili su posuti mrazom. Kapetan je zapovjedio, da izvjesim zastavu na arbulu od krme, radi pilota, i kad sam htio da je gore potegnem, nije mi to bilo moguće. Psovao me, grdio i kleo mi roditelje. a onda sam potegao za »merlin« i to takvom silom, da je ovaj pukao i sve dolje odletjelo. Na to mi srdito naredio da odmah idem u kamaru i donesem novi merlin i uvučem u pomuo. More nije bilo mirno, brod se je zibao, a ja prebacio merlin preko ramena da mi bude lakše uspeti se do pomula, koji se uzdizao puna 4 metra nad pataricama. Puzlo mi se i vrlo je teško bilo dočepati se pomula, ali sreća bila mi u pomoći i tako se, hvala Bogu, živ i zdrav vratih na palubu. To je bila moja najteža kušnja, jer je vršak arbureta bio čisto smrznut. I danas mi je zagonetka, što sam ipak iznio živu glavu«. Mornari su sa grožnjom promatrali pogibeljnu akrobaciju maloga Vlaha, a kormilar Tomo Marović je glasno uzviknuo: »Boga mi, da se malome što dogodilo i oni bi hajduk sletio u more!«

»U Odesi smo nakrcali brod žitom i krenuli put Engleske« — priča dalje Bukovac, ali zaboravlja da nam spomene svoju bolest, zbog koje je bio sa broda prenesen na kopno. To saznajemo iz dopisa zapovjednika upućenog društvu, kojim ovaj opravdava izvanredni izdatak od 8,40 rubalja potrošenih u Odesi za liječnika, liječkovu i stan kadetu Fagioni. »Kadet Fagioni je bio bolestan«, — piše Kravić društvu, — »pa sam ga ja i neki namještenik Martinovića, moга oskrbitelja, prenijeli u ured Josipa Pavonija, jer on sam nije mogao ići. Tu smo ga položili kraj peći i pozvali liječnika da mu prepíše lijek. Odatle smo ga prenijeli u kafanu, a zatim ga taj isti

⁵ Kravići su stara dubrovačka obitelj. Otac kap. Antuna, Pero bačvar, imao je do konca prošlog stoljeća svoju radnju na Gundulićevoj poljani Ispod Jezuita. Drugi njegov sin Nikola, bio je također pomorski kapetan i zapovjednik parobroda financijske uprave. Umro je 1903. godine u staračkom domu »Domus Christi« u Dubrovniku. Treći njegov sin Ivan, lučki poglavar i upravitelj pomorskog lazareta u Trstu, ostavio je 1903. godine oporučno bivšem dubrovačkom »Domorodnom muzeju« dva brodska modela izrađena njegovom rukom. Oba modela su sada izložena u Pomorskom muzeju JAZU u Dubrovniku.

Pomorska knjižica kadeta Vlaha Fagioni (Bukovac) iz godine 1871.

namještenik saonicama prenio u privatni stan. Ja sam ga dnevno posjećivao i trećeg dana preselio ponovno na brod.

»Osmi« je otplovio iz Odese za Carigrad u konvoju od 21 jedrenjaka raznih narodnosti, među kojima su bili i austrijski barkovi: Eneo, Armonia, Sloboda i Sobjeski. Jedreći svježim Jugostočnjakom, ostavio je »Osmi« sve te brodove za sobom.

Dana 22. I. 1872. godine otplovio je iz Carigrada za Falmouth, kamo je stigao 28. II. dakle poslije 37 dana jedrenja. Kod Ceriga je naišao na jako uzburkano more, koje je neprestano plavilo palubu i oplakivalo mrtvi dio broda s obje strane velikog jarbola. More je istriglo s obje bočne strane broda tablice za zlatnim imenom barka. Kod rta Gatta je naišao na konvoj od oko 30 jedrenjaka, među kojima je bio i pelješki bark »Seth« pod zapovjedništvom kapetana Štuka.

Bukovac je ovo neugodno putovanje ovako opisao: »Kad smo bili na Cap Matapan, oborila se na nas jaka oluja. Uzavrelo more i odnijelo nam mnoge stvari. Neokusili topla jela četiri dana, a ni prebući se nijesmo mogli, jer nam je sva roba bila mokra. More je preskakalo krmu, i kad god bi se val prelio, odnio bi sve što mu je na putu bilo. Bili smo prisiljeni držati se za konope da i nas ne odnese.»

Prije odlaska iz Carigrada za Falmouth, preuzeo je na barku dužnost »sekonda« Dubrovčanin Lujo Saitz, namjesto Iva Vlajić-Penda, koji je ostao u Carigradu.

»Ovaj zamrzi na kapetana«, kaže Bukovac, »često se s njime svađao i jednom skoro da nije došlo do šaka. U Liverpoolu je kapetan (Kravić) tužio sekonda Saitza, da ga je ovaj teško uvrijedio. Obojica su uzeli mene za svjedoka. Ja sam po savjesti svjedočio. Rekoh, da je kapetan Kravić prvi uvrijedio kapetana Luja. Iza toga od mog kapetana nikakvom se dobru nijesam nadao. Poznajući njegovu naprasitu čud, bojao sam se, da će mi se osvetiti, gdje god mu se pruži prilika. Pero Pavišić ostao je u Engleskoj. Kamo sreće, da sam i ja njega poslušao!«

Sukob između Kravića i Saitza nastao je zato, što je Kravić prigovarao Saitzu, da se ne pokorava njegovim zapovijedima i da momčad potiče protiv njega, dok je »sekondo« tvrdio da je Kravić kriv što je momčad izgubila volju za rad, jer da ljude napada prostim izrazima i s njima brutalno postupa. Neposredan povod tih optužaba bio je vođa palube Niko Đurković, koji je već ranije pokazivao znakove ludila, i pred konzulom pod zakletvom porekao, da mu je zapovjednik isplatio neku akontaciju, koja je inače potpuno propisno bila zavedena u knjizi plaća.

Kad je u ovom sukobu intervenirao konzul u Liverpoolu, Bukovac je svjedočio protiv svog zapovjednika.

U izvještaju o tom sukobu što ga je Kravić poslao društvu stoji među ostalim i ovo: »... Toga dana svjedočiše protiv mene pred konzulom, vođa palube, dva kormilara Bokelja i nažalost kadet Vlaho Fagioni, kojeg sam volio kako svog brata vidjevši da obećaje dobar uspjeh. O nje-

govom ponašanju pisao sam još ranije u Dubrovnik, ali on, preveć mlad, dao se zavesti od kapetana Saitza, misleći da mi je dužnost voditi kadeta sobom na šetnju. Da bih ponovo došao do mira, potrebno je da odstranim s broda vođu palube, a tako isto i kadeta Fagioni s kojim moram da ručam za istim stolom...«

Sukob Kravić-Saitz bio je likvidiran time, što je sekondo Saitz bio premješten na »Treći dubrovački«, ali u pogledu kadeta Fagionia društvo ne dozvoljava da se on prekrca, što više izražava svoju želju, da mu Kravić u buduću bude što više od koristi.

Na ovo Kravić mjenja svoj stav prema svom kadetu, pa odgovara društvu: »Razumio sam što mi pišete o kadetu Fagioni, ali on mnogo obećaje u pomorskoj karijeri i ako je kako sam priznaje, zadovoljan da vrši službu kamarota. Mislim, da bi bilo dobro da se on nagradi s malom mjesečnom plaćom...«

Prostor mi ne dozvoljava da svestrano osvjetlim lik kapetana Kravića, a to nije ni svrha ove radnje, pa ću zato ovdje iznijeti glavne konture njegova portreta, koje se dosta jasno ističu u Bukovčevoj autobiografiji i izvještajima austrijskog konzula u Liverpoolu povodom njegova sukoba sa poručnikom Saitzom.

Bukovac je prikazao svog zapovjednika kao čovjeka besćutna, naprasite čudi, koji ga je bezrazložno progonio, psovao i kleo mu roditelje i sve svece. »Preko dana sam radio« — piše Bukovac, bez prestanka a u noći spavao samo 6 sati. Ovako je postupao samo sa mnom, jer me je smatrao doušnikom društva.

Austrijski konzul Dr. Kraft, javlja naprotiv društvu, da je kapetan Kravić dobra srca, ali zbog bolesti jetre razdražljiv i jedan. Sa posadom broda postupa dođuše strogo, ali ne strože od ostalih kapetana austrijskih jedrenjaka. »Jedino što bi se moglo željeti«, piše konzul, — je to, da kapetan s malo više ekonomije upotrebljava razne epitete, koji stvaraju zlu krv, naročito kad se ovi upotrebljavaju tako često i s onako gromkim glasom kakav je u Kravića.

Pisma što ih je istim povodom pisao Kravić društvu pisana su »pro doma sua«, pa ih zato ne možemo uzeti kao dopunu njegova lika, ali su ta pisma svakako karakteristična svjedočanstva o životnim prilikama pomoraca u 19. stoljeću kad su mnogi zapovjednici jedrenjaka bili istodobno i dioničari istog društva, pa se više brinuli za brod i njegov teret, nego za čovjeka-mornara i njegove svaгдаšnje potrebe i brige.

Dana 23. IV. 1872. godine, otputovao je »Osmi« iz Liverpoola sa teretom ugljena i 4. VI. stigao u Carigrad.

»Gospođa kapetanova, Talijanka rodom iz Mletaka došla je da posjeti svog muža« — piše Bukovac. — pa zatim opisuje sultanovu svečanost na Bosforu, i kaže, da je u Carigradu prvi put izašao u društvu s kapetanom Lujom. To, međutim ne može biti točno, jer je kapetan Lujo Saitz već u Liverpoolu prešao na bark »Treći dubrovački«.

Kratkotrajna pomorska karijera Vlaha Bukovca imala je neobično mnogo incidenata, kao i karijera mnogih drugih pomoraca, ali način kojim se ona završila odvađa se od običnog toka ostalih karijera.

Bukovac je, ne nadajući se ničem od svog zapovjednika, izvijestio svoje roditelje o nesnosnim prilikama na brodu, pa je društvo dana 2. VII., na zahtjev ovih, brzojavno naredilo kapetanu Kraviću da kadeta Fagioni iskrca. Međutim, onog istog dana kada je ovaj brzojav bio uručen dubrovačkoj pošti, uputio je kapetan Kravić upravi društva izvještaj o sudbonosnom padu kadeta Fagioni u skladište barka.

»S bolom Vam javljam« — piše Kravić — da je prošle nedjelje kadet Vlaho Fagioni u 9 sati uvečer, prelazeći mimo pramčano skladište, pao s palube na čisti pod skladišta, i pri tome povrijedio malo glavu. Možete zamisliti kakav je strah pretrpio. Odmah sam pozvao dva liječnika, koji su mu prepisali obloge na povrijeđeni dio glave, a jučer u jutro ga prevezosmo u Galatu u privatni stan pokraj ljekarnice Miha Ferri. Sada je u njezi najsavjesnijeg gradskog liječnika, po čijim riječima nema straha po njegov život. Izvijestite o tome, kako najbolje znate, njegove roditelje, a ja ću se za njega zauzeti kako za sama sebe.

Ovom izvještaju Kapetana Kravića treba dodati, da je Bukovac bio prenesen u privatni stan Kljunan Stane, za koju Bukovac kaže, da je bila udovica, da je imala dvije lijepe kćeri i našim pomorcima unajmivala sobe. Liječnik, koji mu je kako Bukovac misli, spasio život, jer nije dozvolio da mu se otvori rana na glavi, bio je Nijemac imenom Dr. Wiessbach.

O toj nesreći izvijestio je društvo i cariogradski ljekarnik Miho Ferri (Farmacia al Leone), inače društveni agent. Ferri je pisao upravi društva, da je pad kadeta Fagioni bio strašan, da mu je život u opasnosti, ali da ipak ima nade da će se spasiti.

Na ove izvještaje društvo je 19. VII. izrazilo Kraviću žaljenje za pad mladog kadeta, koji je zaista bio na »Osmom« jako nesretan, a imao se iskrcati, po želji njegovih roditelja, baš na dan nesretnog pada.

»Za nekih osam dana« priča nam Bukovac, »dođe moj bivši kapetan da me vidi i pozdravi, jer je brod bio spreman za put. I tako me nesreća rastavila s čovjekom, koji mi nije dobra želio!«

Dana 11. VII. izvršio je poručnik Doroteo Đaja popis Bukovčevih stvari, koje su se našle u jednom sanduku i jednoj vreći. Među dobro sortiranim rubljem i odjevnim predmetima našene su i dvije kutije boja!

»Osmi« je 15. VII. otplovio iz Carigrada za New-York, a iz Trapani je kapetan Kravić javio Upravi, da je prije odlaska iz Carigrada posjetio kadeta Fagionia koji se sada osjeća mnogo bolje. On već stoji na nogama ili siedi u naslonjaču i po njegovu običaju — živo priča.

»Za nekoliko dana, kad se malo posilih«, nastavlja Bukovac, »pomalo se odlučih na povrtak.«

Ali taj povratak nije još značio svršetak njegove pomorske karijere, jer ga već 10. VII. 1872. vidimo ukrkana kao mornara na braceri S. Giuseppe, patruna Pera Kocelja, ali samo za 17 dana, jer je zbog reumatične bolesti noge morao za uvijek odustati od pomorskog zvanja. I tako je pomorski život Vlaha Bukovca trajao svega 8 mjeseci i 19 dana.

Dok se je naš Vlaho u Cavtatu spremao, da zapjeva »jedinstvenu pjesmu životu«, dotle je kapetan Kravić na putovanjima između Carigrada i Engleske neprestano dolazio u sukob sa Upravom društva zbog visokih izdataka bilježenih na teret broda i ishrane, kao i zbog neprestanog mijenjanja posade.

»Čudnovato nam je« — piše društvo Kraviću, — »što ste vi u 3 godine već izmjenili tri poručnika, a među njima i Saitza, za kojega kap. Podić tvrdi, da ne bi želio imati boljega. Zaista je čudnovato, da kroz 3 godine nijeste uspjeli naći posadu s kojom bi mogli barem neko vrijeme mirno živjeti. Pošto se to događa samo Vama, onda je tome kriv Vaš karakter, pa ako volite vaše zvanje nastojte da se moderirate.«

Kravić se međutim nije mogao smiriti! Njegova su pisma puna pogrđnih riječi i kleveta na račun poručnika Saitza, Đaje i Krekića, pa čak i uvrijeđa za istu upravu društva. A kad je uprava na to energično reagirala, Kravić ironički odgovara: »Vi ste osobe od velikog svijeta, pa ćete mi sve oprostiti, znajući da ja nijesam sposoban da vrijeđam, a da bolje vladam perom ne bih vršio ovo zvanje puno boli i patnja«. Zanimljivo je kako Kravić opravdava prevelike troškove za ishranu posade. »Na ratnim brodovima«, piše on, »gdje je svakome točno određen dnevni obrok, mora svak pod silu da muči, ali na trgovačkim brodovima svi nastoje da što više napune svoj želudac. Na brodu se troši uvijek više hrane, kad se posada sastoji većinom od mladića, početnika, koji gutaju hranu kao nojevik«. Iz kasnijih Kravićevih pisama može se razabrati pravi razlog zbog kojeg on nije bio zadovoljan sa nijednim poručnikom. Cilj mu je bio da svog brata namjesti na »Osmog« kao poručnika! Kad mu uprava nije odobrila njegov prijedlog, on je zauvijek napustio pomorski život, povukao se ponovo u Mletke, gdje je, shrvan teškom bolesti jetre, i umro.

Bark »Osmi dubrovački« plovio je sve do 1893. godine, kad je pod novim imenom »Vila« Rođaka Bjelovučića potonuo na putu iz Aleksandrije za New-York.⁶

A naš »dobri, lijepi i siromašni Vlaho iz Cavtata«, koji je toliko čeznuo za kapetanskim zvanjem, odlazi po treći put u svijet, da malo godina zatim, kroz tešku životnu borbu svojoj domovini dade ono što nikad ne umire i nikad ne tone!

⁶ Posadu »Vile« spasio je španjolski brod »Serra Bilbao«. U Dubrovačkom Pomorskom muzeju sačuvan je brodski dnevnik barka iz 1893. godine, u kojem je vjerno opisana propast broda. Lijepo je tu nesreću opisao i poručnik »Vile«, Dubrovčanin Lazar Lazić u pismu svojoj majci. Ovo je pismo objelodanjeno u tjedniku »Dubrovnik«, broj 13 od 20. IX. 1893. godine.